



FACULTADE DE FILOLOXÍA
FACULTADE DE XEOGRAFÍA E HISTORIA

MÁSTER OFICIAL
ESTUDOS MEDIEVAIS EUROPEOS.
IMAXES, TEXTOS E CONTEXTOS

FUNDAMENTOS METODOLÓXICOS E
NOVAS TECNOLOXÍAS

Docentes

Déborah GONZÁLEZ (coordinadora)

Francisco PRADO VILAR

Israel SANMARTÍN BARROS

GUÍA DOCENTE E MATERIAL DIDÁCTICO
2024/2025

FUNDAMENTOS METODOLÓXICOS E NOVAS TECNOLOXÍAS

<u>DATOS DESCRIPTIVOS DA MATERIA.....</u>	<u>3</u>
<u>SENTIDO DA MATERIA NO PROCESO FORMATIVO DO MESTRADO</u>	<u>3</u>
<u>TEMARIO</u>	<u>4</u>
<u>METODOLOXÍA.....</u>	<u>4</u>
<u>SISTEMA DE AVALIACIÓN</u>	<u>5</u>
<u>OBXECTIVOS ESPECÍFICOS</u>	<u>6</u>
<u>COMPETENCIAS</u>	<u>6</u>
<u>BIBLIOGRAFÍA BÁSICA RECOMENDADA</u>	<u>7</u>
REFERENCIAS INSTRUMENTAIS PARA UNHA METODOLOXÍA HISTORIOLOXICA	7
LITERATURA, FILOLOXÍA E CRÍTICA TEXTUAL (BIBLIOGRAFÍA BÁSICA)	8
HISTORIA DA ARTE.....	8
<u>ORGANIGRAMA DO DESENVOLVEMENTO DA MATERIA</u>	<u>10</u>
<u>RECOMENDACIÓNS PARA A REALIZACIÓN DO TRABALLO INDIVIDUAL.....</u>	<u>10</u>

DATOS DESCRIPTIVOS DA MATERIA

Nome: *Fundamentos Metodolóxicos e Novas Tecnoloxías* (P5091101)

Tipo de materia: obrigatoria

Créditos ECTS: 6 (18h. expositivas, 24h. interactivas, 6h. titorías programadas)

Duración: 1º semestre

Equipo docente

- Déborah González Martínez (coordinadora). Área de Filoloxía Románica, Departamento de Filoloxía Galega, Facultade de Filoloxía, despacho 111, deborah.gonzalez@usc.es
- Francisco Prado Vilar. Facultade de Xeografía e Historia. f.prado.vilar@usc.es
- Israel Sanmartín Barros. Historia Medieval, Departamento de Historia Medieval e Moderna, Facultade de Xeografía e Historia, despacho 233, israel.sanmartin@usc.es.

Lingua(s) en que se imparte: galego e español

Calendario e horario de clases

As clases expositivas e interactivas terán lugar en horario de **16:00 a 18:00** horas na **Facultade de Filoloxía** os seguintes días (xoves e venres) dos meses de setembro, outubro e novembro:

	Historia medieval Prof. Sanmartín Barros	Filoloxía e crítica textual Profa. González Martínez	Historia da arte Prof. Prado Vilar
Curso 2024-2025	Setembro: 12, 13 19, 20 26, 27 Outubro: 3	Outubro: 4 10, 11 17, 18 25, 25	Outubro: 31 Novembro: 7, 8 14, 15 21, 22

Páxina web recomendada: <http://www.usc.es/filrom/teaching/master/>

SENTIDO DA MATERIA NO PROCESO FORMATIVO DO MESTRADO

Fundamentos metodolóxicos e novas tecnoloxías dá acceso aos principais métodos para a investigación en Historia, en Historia da Arte e en Filoloxía e estudos literarios. Así mesmo, introduce no manexo analítico das fontes históricas, artísticas e literarias, e propicia que o alumnado coñeza e empregue as novas tecnoloxías aplicadas á investigación nos estudos medievais e as use como medio de estudo, información e comunicación.

TEMARIO

1. Fundamentos metodolóxicos e historiográficos da historia medieval

- 1.1. O Concepto de Historia medieval na sociedade global
- 1.2. Tendencias historiográficas na historia medieval
- 1.3. Metodoloxía e elementos metodolóxicos en e para o estudo da historia medieval
- 1.4. Tipoloxías textuais para a historia medieval
- 1.5. Humanidades dixitais e historia medieval

2. Filoloxía e Crítica textual

- 2.1. A importancia do texto como núcleo de investigación
- 2.2. Textos literarios: particularidades na historia da súa transmisión
- 2.3. A tipoloxía das edicións de textos literarios. Para que serve una edición crítica?
- 2.4. Estrutura e exemplificación do proceso de edición crítica
- 2.5. Da teoría á práctica: como editar textos literarios medievais
- 2.6. A edición de textos literarios medievais e as novas tecnoloxías

3. Historia da Arte

- 3.1. Introducción ao estado da imaxe como medio de coñecemento
- 3.2. A mirada iconográfica e a interpretación: texto, imaxe e posibilidades do medioA linguaxe das imaxes e o estatuto da representación
- 3.3. A imaxe medieval: métodos de aproximación e estudo
- 3.4. A imaxe como reservorio cultural: coñecemento e visión do mundo na Idade Media
- 3.5. Nachleben der Antike: A supervivencia da Antigüidade na arte e cultura medievais

METODOLOXÍA

1) Actividades formativas presenciais:

- (a) **Sesións expositivas**
- (b) **Sesións prácticas**
- (c) **Titorías en grupos reducidos e individualizadas.**
- (d) Utilizarase o **Campus Virtual** da USC para a presentación de materiais e, de ser o caso, para a realización de certas actividades.

2) Actividades formativas non presenciais:

- (a) **Traballo autónomo do alumnado**, que organizará de forma persoal e libre, e que debe de servir para a preparación e afianzamento dos contidos obxecto de exposición e análise das sesións presenciais.
- (b) **Campus Virtual** da USC para a presentación de materiais e, de ser o caso, para a realización de actividades.
- (c) **Traballo individual escrito** (vid. Infra).

SISTEMA DE AVALIACIÓN

A importancia concedida á participación activa nas sesións presenciais conduce a que se estableza unha **asistencia mínima do 80%**. A asistencia será controlada polos docentes, e no caso de que as ausencias superen as 2h., o estudante deberá acordar co profesor/a algunha actividade compensatoria para ser tido en conta no proceso de avaliación.

- **A participación activa, continuada, pertinente e de calidade nas actividades presenciais suporá ata o 40% da cualificación final**
- **O traballo individual suporá ata o 60% da cualificación final.**
Claridade e organización da exposición: 30% da cualificación total;
calidade e a pertinencia dos contidos: 70% da cualificación total.
 - Poderá consistir na recensión dun libro ou dalgúns artigos relevantes, no estudo e valoración dalgunha fonte histórica, no ensaio de edición dun texto breve, no comentario e análise dalgún dos recursos informáticos presentados no curso, ou en calquera outra posibilidade relacionada cos contidos da materia e que conte coa aprobación dos docentes.
 - Cada estudante deberá acordar con un dos profesores o tema do seu traballo non máis tarde do **22 de novembro de 2024**. No final desta guía, indícanse algunhas das pautas fundamentais para a presentación do traballo.
 - Vid. [Recomendacións para a realización do traballo individual](#).
 - **1ª oportunidade**, data límite: **23 de decembro de 2023**.
 - **2ª oportunidade**, data límite: **16 de xuño de 2024**.
 - **Modo de entrega: a través do Campus Virtual.**

No caso das/dos **estudantes que teñan dispensa oficial de asistencia ás clases**, o sistema de avaliación consistirá exclusivamente (100% da cualificación) na recensión de 1 lectura especializada por cada un dos bloques do programa (é preciso que a/o estudante contacte con cada un dos profesores, que darán as instrucións oportunas para a súa realización) e da elaboración dun traballo individual acordado previamente coa coordinadora da

materia. Este traballo será valorado cos mesmos criterios que se lle aplicarán aos estudantes ordinarios. O procedemento e a data límite de entrega serán, así mesmo, os establecidos para o alumnado con asistencia presencial.

As/os **estudantes que repitan a materia** poderán tamén acollerse ao sistema de avaliación previsto para as/os estudantes con dispensa, sempre que así o concerten cos docentes **ao inicio do semestre**.

*Para os casos de realización fraudulenta de exercicios ou probas será de aplicación o recollido na *Normativa de avaliación do rendemento académico dos estudantes e de revisión de cualificacións*.

OBXECTIVOS ESPECÍFICOS

- 1) Reforzar a formación adquirida previamente para o estudo da historia, a arte, a lingua e a literatura medievais nas súas diferentes manifestacións.
- 2) Capacitar no dominio dos fundamentos metodolóxicos e dos procedementos de indagación, análise e interpretación máis relevantes nos ámbitos dos estudos medievais.
- 3) Guiar no manexo e utilización das edicións críticas de textos medievais de forma correcta.
- 4) Dar a coñecer ferramentas e técnicas básicas para acceder á actividade investigadora desde unha perspectiva comparada e pluridisciplinar.
- 5) Habilitar no coñecemento e manexo de diversas ferramentas informáticas de interese para os medievalistas.

COMPETENCIAS

- 1) Coñecemento da tipoloxía e casuística das fontes históricas, artísticas, lingüísticas e literarias, o seu manexo adecuado, a súa inserción nos contextos respectivos e as posibilidades que ofrece a súa análise sistemática no ámbito investigador.
- 2) Dominio das bases metodolóxicas para a investigación na Idade Media.
- 3) Aplicación de procedementos instrumentais e de ferramentas técnicas e bibliográficas indispensables para os estudos medievais.
- 4) Desenvolvemento da perspectiva interdisciplinar e comparada nos estudos medievais.
- 5) Recuperación, edición e estudo dos textos medievais, e capacidade para distinguir, utilizar e realizar distintos tipos de edicións de textos literarios.
- 6) Manexo de fontes en soporte electrónico que permitan obter datos primarios e secundarios para a investigación.

BIBLIOGRAFÍA BÁSICA RECOMENDADA

Referencias instrumentais para unha metodoloxía historiolóxica

- Abeele, B. Van de-Yante, J.M. eds., *Typologie des sources du Moyen Âge Occidental (TYP)*, Tournhout, Brepols, 1972-2012.
- Amat, N., *El libro mudo. Las aventuras del escritor entre la pluma y el ordenador*, Madrid, Anaya&Muchnick, 1994.
- Ankersmit, F.R., *Historia y tropología. Ascenso y caída de la metáfora*, México, F.C.E., 2004.
- Appleby, J.-Hunt, L.-Jacob, M., *La verdad sobre la historia*, Santiago de Chile, Andrés Bello, 1994.
- Aróstegui, J., *La investigación histórica. Teoría y método*, Barcelona, Crítica, 1995.
- Auciello, N.-Racinaro, R. eds., *Storia dei concetti e semantica storica*, Napoli, E.S.I., 1990.
- Bardin, L., *Análisis de contenido*, Madrid, Akal, 1977.
- Bermejo Barrera, J.C., *Fundamentación lógica de la Historia. Introducción a la Historia Teórica*, Madrid, Akal, 1991.
- Bermejo Barrera, J.C., *Introducción a la historia teórica*, Madrid, Akal, 2009.
- Cardona, G.R., *Antropología de la escritura*, Barcelona, Gedisa, 2013.
- Cardoso, C., *Introducción al trabajo de investigación histórica. Conocimiento, método e historia*, Barcelona, Crítica, 2000.
- Cardoso, C.-Pérez Brignoli, H., *Los métodos históricos*, Barcelona, Crítica, 1999.
- Carr, E.H., *¿Qué es la historia?*, Barcelona, Seix Barral, 1966.
- Chartier, R., *El presente del pasado: Escritura de la historia de lo escrito*, México, Univ. Iberoamericana, 2008.
- Dosse, F., *Paul Ricoeur - Michel de Certeau. La historia / Entre el decir y el hacer*, Buenos Aires, Nueva Visión, 2009.
- Eco, U., *Los límites de la interpretación*, Barcelona, Lumen, 1992.
- Galasso, G., *Nada más que historia. Teoría y metodología*, Barcelona, Ariel, 2001.
- Godelier, M., *Lo ideal y lo material: pensamiento, economías, sociedades*, Madrid, Taurus, 1989.
- Guenée, B., *Le métier d'historien au Moyen Age. Etudes sur l'historiographie medievale*, París, Sorbonne, 1977.
- Guenée, B., *Histoire et culture historique dans l'Occident Medievale*, Montaigne, Aubievy, 1980.
- Guerreau, A., *El futuro de un pasado. La Edad Media en el siglo XXI*, Barcelona, Crítica, 2002.
- Gumbrecht, H.U., *Producción de presencia. Lo que el significado no puede transmitir*, México, Universidad Iberoamericana, 2005.
- Jenkins, K., *¿Por qué la historia? Ética y postmodernidad*, México, F.C.E., 2006.
- Judt, T., *Algo va mal*, Madrid, Taurus, 2010.
- Koselleck, R., *historia/Historia*, Madrid, Trotta, 2004.
- Koselleck, R., *Historias de conceptos. Estudios sobre semántica y pragmática del lenguaje político y social*, Madrid, Trotta, 2012.
- Krippendorff, K., *Metodología de análisis de contenido. Teoría y práctica*, Barcelona, Paidós, 1990.

- L'écrit dans la société médiévale. Divers aspects de sa pratique du XI au XV siècle*, París, Editions CNRS, 1991.
- Le Goff, J., *El orden de la memoria. El tiempo como imaginario*, Barcelona, Paidós, 1991.
- Mattoso, J., *A escrita da história. Teoria e métodos*, Lisboa, Estampa, 1988.
- Petrucci, A., *La descrizione del manoscritto. Storia, problemi, modelli*, Roma, La Nuova Italia Scientifica, 1992.
- Petrucci, A., *Prima Lezioni di Paleografia*, Roma, Laterza, 2007.
- Pocock, J.G.A., *Pensamiento político e historia. Ensayos sobre teoría y método*, Madrid, Akal, 2011.
- Schmitt; J.C.-Oexle, O.G., *Les tendances actuelles de l'histoire du Moyen Âge en France et en Allemagne*, París, Pubs. de la Sorbonne, 2002.
- Stubbs, M., *Análisis del discurso*, Madrid, Alianza, 1987.
- Topolsky, J., *Metodología de la historia*, Madrid, Cátedra, 1985.
- White, H., *Ficción histórica, historia tradicional y realidad histórica*, Buenos Aires, Prometeo, 2010.
- Zumthor, P., *La medida del mundo*, Madrid, Cátedra, 1994.

Literatura, Filología e Crítica textual (bibliografía básica)

- Alvar, C. & J. M. Lucía (eds.), *Diccionario Filológico de Literatura Medieval Española. Textos medievales y transmisión*, Madrid, Castalia, 2002.
- Beltrami, P., *A che serve un'edizione critica? Leggere i testi della letteratura romanza medievale*, Bologna: Il Mulino, 2010.
- Blecua, A., *Manual de crítica textual*, Madrid, Castalia, 1990.
- Cavallo, G.-Leonardi, C.-Menestò, E. (eds.), *Lo Spazio letterario del medioevo. 1, Il medioevo latino*, Roma, Salerno, 1992-1998, 6 vols.
- Contini, G., *Breviario di ecdotica*, Milano-Napoli, Ricciardi, 1986.
- Duval, Frédéric, *Le mot de l'édition des textes*, París, École Nationale de France, 2015.
- Leonardi, L., *Filologia romanza. 1. Critica del testo*, Milán, Mondadori, Le monnier, 2022.
- Orduna, G., *Ecdótica. Problemática de la edición de textos*, Kassel, Edition Reichenberger, 2000.
- Pérez Priego, Miguel A., *Historia del libro y edición de textos*, Madrid: UNED, 2018.
- Pierazzo, E., *Digital Scholarly Editing. Theories, Models and Methods*, London, Routledge, 2015.
- Reynolds, L. D.-Wilson, N. G., *Copistas y filólogos*, Madrid, Gredos, 1988.
- Roncaglia, A., *Principi e applicazioni di critica testuale*, Roma, Bulzoni, 1975.
- Ruiz García, E., *Introducción a la codicología*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Rupérez, 2002.
- Sánchez-Prieto Borja, P., *Cómo editar los textos medievales. Criterios para su presentación gráfica*, Madrid, Arco Libros, 1998.
- Trovato, Paolo (2014), *Everything you Always Wanted to Know about Lachmann's Method. A Non-Standard Handbook of genealogical Textual Criticism in the Age of PostStructuralism Cladistics, and Copy-Text*, Padova: Liberauniversitaria.it edizioni.

Historia da Arte

- Camille, M. *El ídolo gótico. Ideología y creación de imágenes en el Occidente medieval* (Madrid: Akal, 2000).
- Camille, M. *Arte Gótico. Visiones Gloriosas* (Madrid: Akal, 2005).

- Camille, M. *The Medieval Art of Love: Objects and Subjects of Desire* (New York: Laurence King Publishing, 1998).
- Blackmore, J. y Hutcheson, G. H. (eds.). *Queer Iberia: Sexualities, Cultures, and Crossings from the Middle Ages to the Renaissance* (Durham: Duke University Press, 1999).
- Didi-Huberman, G. *La imagen superviviente* (Madrid: Abada, 2013).
- Didi-Huberman, G. *Ante el tiempo: Historia del Arte y anacronismo de las imágenes* (Buenos Aires: Adriana Hidalgo Editora, 2006).
- Hahn, C. y Gerevini, S. (eds.). *Seeking Transparency: Rock Crystals Across the Medieval Mediterranean* (Berlin: Gebrüder Mann Verlag, 2020).
- Huizinga, J. *El otoño de la Edad Media: Estudios sobre la forma de vida y del espíritu durante los siglos XIV y XV en Francia y en los Países Bajos* (Madrid: Alianza, 2005).
- Kessler, H. *La experiencia del arte medieval* (Madrid: Akal, 2022).
- Moralejo S. *Formas elocuentes. Reflexiones sobre la teoría de la representación* (Madrid: Akal, 2004).
- Nagel, A. & Wood, C. *Renacimiento anacronista* (Madrid: Akal, 2017).
- Prado-Vilar, F. "Circular Visions of Fertility and Punishment: Caliphal Ivory Caskets from al- Andalus," *Muqarnas* 14 (1997): 19-41.
- Prado-Vilar, F. "The Gothic Anamorphic Gaze: Regarding the Worth of Others," *'Under the Influence': Questioning the Comparative in Medieval Castile*, ed. Cynthia Robinson and Leila Rouhi (Leiden and Boston: Brill, 2005), pp. 67- 100.
- Prado-Vilar, F. "Saevum facinus: Estilo, genealogía y sacrificio en el arte románico español," *Goya* 324 (2008): 173-99.
- Prado-Vilar, F. "Lacrimae rerum: San Isidoro de León y la memoria del padre", *Goya* 328 (2009): 195- 221.
- Prado-Vilar, F. "Flabellum: Ulises, la Catedral de Santiago y la Historia del Arte medieval español como proyecto intelectual", *Anales de Historia del Arte*, Volumen Extraordinario 2 (2011): 281-316.
- Prado-Vilar, F. "The Parchment of the Sky: Poiesis of a Gothic Universe", *Alfonso X El Sabio. Las Cantigas de Santa María*, facs. ed. (Madrid: Testimonio, 2011), pp. 473-55.
- Prado-Vilar, F. "Iudeus sacer: Life, Law, and Identity in the 'State of Exception' called 'Marian Miracle'", *Judaism and Christian Art. Aesthetic Anxieties from the Catacombs to Colonialism*, ed. H. L. Kessler and D. Nirenberg (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011),
- Prado-Vilar, F. "Silentium: El silencio cósmico como imagen en la Edad Media y la Modernidad", *Revista de Poética Medieval* 27 (2013): 21-43.
- Prado-Vilar, F. "The Superstes: Resurrection, the Survival of Antiquity, and the Poetics of the Body in Romanesque Sculpture", *Transformatio et Continuatio – Forms of Change and Constancy of Antiquity in the Iberian Peninsula 500-1500*, ed. H. Bredekamp and S. Trinks (Berlin and Boston: De Gruyter, 2017), pp. 137-88.
- Prado-Vilar, F. "The Awakening of Endymion: Beauty, Time, and Eternity in Romanesque Sculpture and Its Photographic Afterlife", *Codex Aquilarensis* 35, Special issue: Beauty, Persuasion and Rhetoric in Medieval Art (2019), pp. 223- 51
- Prado-Vilar, F. "The Marble Tempest: Material Imagination, the Echoes of Nostos, and the Transfiguration of Myth in Romanesque Sculpture", *Icons of Sound: Voice, Architecture and Imagination in Medieval Art*, ed. Bissera V. Pentcheva (New York: Routledge, 2020), pp. 152-205.
- Prado-Vilar, F. (ed.) *El Pórtico de la Gloria: Arquitectura, materia y visión* (Madrid: Editorial Fundación Complutense, 2020).

Sánchez Ameijeiras, R. *Los rostros de las palabras: Imágenes y teoría literaria en el Occidente medieval* (Madrid: Akal, 2014).

Zizek, S. "El amor cortés o la mujer como cosa" y "No hay relación sexual", en *El acoso de las fantasías* (Madrid: Siglo XXI editores, 2010), pp. 217- 50.

ORGANIGRAMA DO DESENVOLVEMENTO DA MATERIA

A materia consta de 6 ECTS, equivalentes a 150 horas de traballo total. A distribución das actividades descritas no apartado de metodoloxía en horas de traballo do alumno será a seguinte: 1) *sesións expositivas*: 18 horas presenciais e 36 horas non presenciais; 2) *sesións prácticas-interactivas*: 24 horas presenciais e 48 horas non presenciais. 3) *Titorías programadas*: 6 horas presenciais; 4) *Traballo individual*: 18h.

RECOMENDACIÓNS PARA A REALIZACIÓN DO TRABALLO INDIVIDUAL

- Traballo de iniciación á investigación que ten que combinar observacións persoais co estado da cuestión sobre o tema
- É fundamental a observación atenta e persoal dos materiais.
- Non se debe abusar das citas bibliográficas extensas; é preferible recoller as ideas principais da bibliografía empregada e remitir en nota ás obras utilizadas para completar a información.
- Extensión máxima: 12 páxinas (bibliografía incluída), en letra Times New Roman, de corpo 12, con entreliña de 1,5. As notas de rodapé, irán en corpo 10 e a espazo simple).
- Bibliografía: as remisións faránse no interior do traballo indicando: **(Apellido Ano: páxinas)**. As referencias completas figurarán ao final, seguindo o seguinte modelo:
 - Apellido, Nome (ano), *título do libro*, lugar: editorial.
 - Apellido, N. (ano), "título do art.", *revista*, vol., pp.
 - Apellido, N. (ano), "título do cap.", *título do libro*, lugar: editorial, pp.
- Coidarase a redacción e a puntuación do texto, independentemente da lingua empregada para a redacción (galego ou castelán).
- O traballo incluírá un índice, unha breve introdución onde se explique os obxectivos e unha conclusión.